

Aday Ülke Statüsü Kazanımı Sonrasında Türkiye'nin Avrupa Birliği ile Ekonomik Entegrasyonu: Koşullar ve Kısıtlar

Belgin AKÇAY*

Özet

1957 yılında kurulan Avrupa Birliği (AB) ile ekonomik entegrasyon sağlamak amacıyla, AB'nin kuruluşundan çok kısa bir süre sonra (1959) müracaat eden az sayıda ülkeden biri Türkiye'dir. Yaklaşık elli yıldır devam eden Türkiye ile AB arasında bir ekonomik entegrasyon oluşturma amacına yönelik başlatılan bu ilişki, zaman içinde aksamalara uğrasa da son yıllarda önemli aşama kaydetmiştir. 1996 yılında Türkiye ve AB arasında Gümrük Birliği'nin (GB) işlemeye başlaması sonrasında, 1999 yılında Türkiye'ye aday ülke statüsü verilmesi ile bu entegrasyon ilişkisi yeni bir boyut kazanmıştır. Artık hedef, Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği ile daha ileri ekonomik bütünleşmedir.

1999 yılında aday ülke statüsü verildikten sonra, AB ile ekonomik entegrasyonu giderek artan Türkiye'nin, AB ile ekonomik entegrasyonunun daha fazla ilerlemesinde bazı kısıtların olduğu ve bazı konularda (özellikle nüfus büyüklüğü ve işçilerin serbest dolaşımı) duyulan endişeler nedeniyle bu kısıtların giderilmesi konusunda özellikle AB cephesinde fazla çaba gösterilmediği görülmektedir. Bu çalışmada, bugün AB ile Türkiye'nin ekonomik entegrasyonun ilerlemesinde var olan kısıtlar tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Türkiye, Ekonomik Entegrasyon, Gümrük Birliği, Müzakere Süreci

**Turkey's Economic Integration into the European Union after a Candidacy
Status: Conditions and Constraints**

Abstract

Turkey is one of the few countries which had applied for membership very shortly after the establishment of the EU (1959), which is an example of the most

* Prof.Dr., Ankara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, akcay@law.ankara.edu.tr

advanced economic integration of the world established in 1957, in order to achieve economic integration. This relation, which has been going on between Turkey and the EU for approximately fifty years, has reached an important stage in the recent years, although there have been some disruptions during the course of the years. After the coming into effect of the Customs Union (CU) in 1996 between Turkey and the EU, and granting to Turkey of candidate country status in 1999, the integration relation has gained new dimension. Now, Turkey's objective is full membership in the EU.

After receiving candidate country status in 1999, Turkey's economic integration with the EU has gradually increased, but it is seen that there are certain constraints and some concerns on certain subjects (especially the large population and free movement of the workers) and that because of concerns EU is not exerting serious efforts in overcoming these constraints. In this paper, today, it is discussed the constraints that the progressing of economic integration of Turkey into the EU has.

Key Words: *European Union, Turkey, Economic Integration, Custom Union, Negotiation Process*

JEL Classification Codes: *F17, F22, H23*

Giriş

Dünya genelinde, özellikle 1960'lı yıllardan itibaren ekonomik entegrasyon girişimlerinin sayıları artmış ve giderek daha çok sayıda ülke, gerek güvenlik kaygısıyla gerek ekonomik gerekçelerle getireceği avantajlardan yararlanabilmek amacıyla, bir ekonomik entegrasyon girişimine dahil olmaya istekli olmuştur. Bugün dünyanın en ileri ekonomik entegrasyon örneği olan ve 1957 yılında kurulan Avrupa Birliği (AB) ile ekonomik entegrasyon sağlamak amacıyla, AB'nin oluşumundan çok kısa bir süre sonra (1959) Birliğe müracaat eden az sayıdaki ülkeden biri Türkiye'dir. Yaklaşık elli yıldır devam eden Türkiye ile AB arasında bir ekonomik entegrasyon oluşturma amacına yönelik başlatılan bu ilişki, zaman içinde aksamalara uğrasa da son yıllarda önemli aşama kaydetmiştir. Türkiye ve AB arasında kararlaştırılan Gümrük Birliğinin (GB) 1996 yılında uygulama alanına geçirilmesinden kısa bir süre sonra işlemeye başlaması sonrasında, 1999 yılında Türkiye'ye aday ülke statüsü verilmesi ile bu entegrasyon ilişkisi yeni bir boyut kazanmıştır. Artık hedef, Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği ile daha ileri ekonomik bütünleşmedir.

Ancak Türkiye'ye aday ülke statüsü verildiği tarihte, AB'nin tam üyeliğe kabul koşulları da değişikliğe uğramış bulunuyordu. AB'nin ilk genişlemesinden (1973), beşinci genişlemesine kadar, AB'ye tam üyelik için coğrafik olarak Avrupa'da yer almak yeterli iken, Avrupa Birliği Antlaşması (Treaty on European Union) ile AB içinde yer almak isteyen bir ülkenin sadece Avrupa devleti olması yeterli olmamakta, aynı zamanda bu ülkenin bir hukuk devleti olması, demokrasiyi garanti altına alması, insan hakları ve temel özgürlüklere saygılı kurumsal yapıya da sahip olması gerekmektedir. Yani aday ülkenin, üyelik başvurusu Avrupalı bir devlet olduğu takdirde kabul edilecek, siyasi ve ekonomik doktrin olarak liberalizmin temel ilkelerinin işlediği bir düzene sahip bir ülke olduğu zaman diğer bir ifade ile 1993

yılında getirilen Kopenhag kriterlerini karşıladığı zaman AB'ye tam üye olabilecektir.

Kopenhag kriterleri, siyasi, ekonomik ve uyum kriterleri olmak üzere üç grupta toplanmaktadır (European Council, 1993). Kopenhag siyasi kriteri, aday ülkenin hukuk devletini, insan haklarını, azınlıklara saygı gösterilmesi ve korunmasını ve demokrasiyi garanti altına alan bir kurumsal istikrarın gerçekleştirilmesini; Kopenhag ekonomik kriteri, aday ülkenin hem işleyen bir piyasa ekonomisinin hem de Birlik içerisindeki piyasa güçleri ve rekabetçi baskıyla başa çıkacak bir kapasitenin varlığını gerektirirken; uyum kriteri, siyasi, ekonomik ve parasal birliğin amaçlarına bağlı kalmayı içeren üyelik yükümlülüklerini üstlenme gücüne sahip olmayı gerektirmektedir. 1995 yılında Madrid Zirvesinde bu kriterlere, aday ülkenin entegrasyon için gereken idari yapısını ayarlaması gerekliliğini vurgulayan “hazmetme kapasitesi” (absorption capacity) kriteri eklenmiştir.

Görüldüğü gibi Türkiye, aday ülke statüsünü kazanmış olmakla siyasi taahhütlerin ve mevzuata ilişkin yükümlülüklerin yanında ekonomik yükümlülükler de üstlenmiştir.¹ Ancak 1999 yılında yeni döneme girilmesi ile birlikte tarafların, hedeflerini tam üyelik olarak açıkça beyan etmelerine ve AB ile Türkiye'nin ekonomik entegrasyon ilişkisini daha ileri aşamaya götürme amacını vurgulamalarına rağmen, suni olarak yaratılan kısıtlarla hedefe gidış geciktirilmektedir.

Bu çalışmada, adaylık statüsünün alınmasının ardından, tam üyelik hedefine ulaşmak için Kopenhag ekonomik kriterlerine uyum sağlamak üzere gösterilen çabalar sonunda Türkiye ile AB'nin ekonomik entegrasyonunun hangi seviyeye geldiği ve bu entegrasyon ilişkisinin daha hızlı ilerlemesini engelleyen kısıtlar tartışılacaktır.

1. Adaylık Statüsü Sonrasında Türkiye Ekonomisinde Gelişmeler

Türkiye'nin AB ile ilişkilerinin başlangıcı, halihazırda kendisi gibi aday konumdaki ülkelerden hatta tam üye olan pek çok ülkeden (örneğin; Avusturya ve Finlandiya) çok daha eskidir. 1959 yılında o zamanki ismiyle Avrupa Ekonomik Topluluğuna başvurusu ile başlayan AB-Türkiye ilişkilerinin kapsamı 1963 yılında imzalanan Ankara Anlaşması ile belirlenmiştir. 1995 yılında aralarında Gümrük Birliği tesis eden Türkiye-AB ilişkileri, 1999 yılında Türkiye'ye adaylık statüsü verilmesi ile yeni bir döneme girmiştir. 2004 yılı Aralık ayında Konsey, Müzakere Çerçeve Belgesini (Negotiation Framework Document) kabul ederek, katılım müzakerelerinin 3 Ekim 2005 tarihinde başlamasına karar vermiştir ve halihazırda beş yılı aşkın süredir katılım müzakere süreci devam etmektedir.

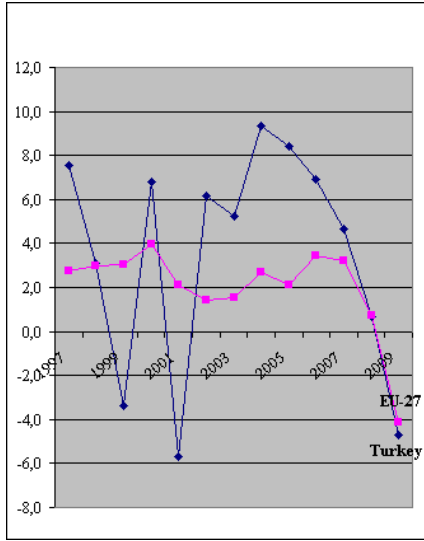
1999 yılında adaylık statüsü verilmesinden itibaren Türkiye tarafından, 1980'li yıllarda başladığı piyasaların serbestleştirilmesi amacının hayata geçirilmesinde daha somut adımlar atılmaya başlamıştır. AB'nin piyasa ekonomine dayalı olarak üye ülkeler arasında Tek Avrupa Pazarını gerçekleştirme amacı, yeni üyelerin de AB-15 ülkeleri gibi benzer ekonomik düzene sahip olmaları zorunluluğunun getirilmesine ve bu amaca yönelik ekonomik kriterlerin (Copenhagen economic

¹ Bu yükümlülüklerini yerine getirdiği takdirde, tam üye olabilecektir. Gerçi aday bir ülkenin tam üyeliğe ilişkin kriterleri yerine getirmesi, AB'ye kesin olarak üye olacağı anlamına gelmediği gibi, tüm koşulları yerine getiren aday ülke, o aşama geldiğinde tam üye olmaktan vazgeçebilir.

criteria) belirlenmesine yol açmıştır. Bu kriterler bağlamında bugün, AB'ye katılmak isteyen ülkelerin, etkin işleyen bir piyasa ekonomisine ve Birlik içinde piyasa güçleri ve rekabet baskısı ile başa çıkabilme kapasitesine sahip olmalarından oluşan Kopenhag ekonomik kriterlerini yerine getirmeleri beklenmektedir.

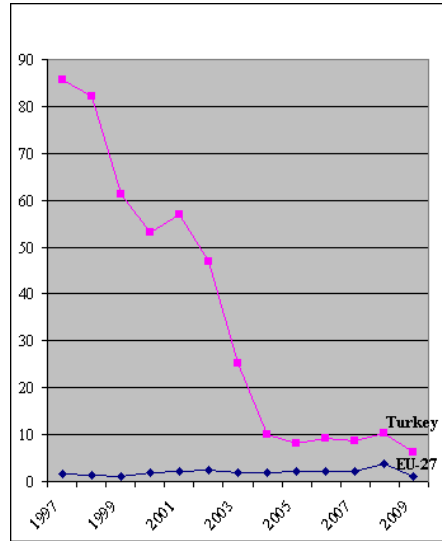
Aday ülke statüsü aldıktan sonra, her ülke söz konusu kriterleri sağlamada önceliklerini belirledikleri Ulusal Program hazırlamaktadır. Türkiye, 2001 yılında ilk Avrupa Birliği Müktesabatının Üstlenilmesine İlişkin Ulusal Programını (ABGS, 2001) hazırlayarak, önceliklerini sıralamıştır. Daha sonra hazırlanan Ulusal Programlarda (2003 ve 2008) Türkiye, AB'ye tam üyelik hedefinin, “Türk halkının büyük çoğunluğunun desteklediği ve ülkü birliğine vardığı ulusal bir hedef olduğu ve Türkiye'nin stratejik vizyonunun da ayrılmaz bir parçası olduğunu...” (ABGS, 2003:1 ve ABGS, 2008:1) belirterek, bu hedefe verilen önemi açık şekilde ortaya koymuştur. Nitekim daha sonra bu hedefe ulaşmak amacıyla Türkiye cephesinde gösterilen çabalar, Türkiye'nin bu hedefe verdiği önemin göstergesidir. Aday ülke statüsü aldıktan sonra gösterilen çabaların sonucunda, ekonomide sağlanan gelişmeler değerlendirildiğinde, Türkiye ekonomisinin piyasa ekonomisinin işleyişi ve rekabet gücünün artması konusunda önemli ilerleme kaydettiği görülmektedir. Özellikle Cumhuriyet tarihinin en derin ekonomik krizi (2001 Şubat) ile uygulamaya konan yapısal reformlar ve izlenen istikrarlı ekonomi politikalarıyla Türkiye ekonomisi, özellikle 2003 yılından itibaren olumlu gelişmelerle istikrarlı bir makroekonomik yapıya kavuşmuştur. Nitekim, 1997 yılında 169 milyar euro olan ekonominin büyüklüğü iki kattan daha fazla artarak, 2009 yılında 441,6 milyar euroya ulaşmış (EC(a), 2010:99) ve Türkiye'de kişi başına düşen gelir, 1997 yılına göre iki kat artarak, 2008 yılında 7,053 euroya çıkmıştır. 2009 yılında kişi başına düşen gelir, son krizin etkisiyle, önceki yıla göre azalsa da, AB-27 ortalama gelirinin yaklaşık %42'si düzeyindedir (IMF, 2010). Goldman Sachs (2008) tarafından yapılan tahminler, 2050 yılında Türkiye'nin kişi başına düşen gelirinin AB'nin %75'ine ulaşacağı yönündedir (Sachs, 2008:2-7). Ayrıca kişi başına düşen gelir açısından Türkiye ile diğer AB ülkeleri mukayese edildiğinde, Türkiye'nin kişi başına geliri, AB'ye son katılan ülkelerin (Romanya ve Bulgaristan) üzerinde olduğu görülmektedir (IMF, 2010).

2001 krizi sonrasında devamlı büyüyen Türkiye ekonomisi, ABD'de başlayan subprime mortgage krizinin küresel krize dönüşmesine kadar, AB-27 ortalamasının üzerinde reel büyüme oranına sahip olmuştur. 1997-2009 döneminde, Türkiye ekonomisi yıllık ortalama %3,5 büyürken, AB-27'nin büyüme ortalaması %2 olmuştur. 1997-2009 döneminde kriz dönemleri hariç, AB-27 ortalamasının oldukça üzerinde büyüme sergileyen Türkiye, aday ülke statüsünü aldığı anda daha alt sıralarda bulunduğu GDP'ye göre yapılan dünya sıralamasında altı basamak yukarıya çıkarak, 2009 yılında 17. sıraya yükselmiştir (DB, 2010). Adaylık statüsü aldıktan sonra Türkiye ekonomisinde diğer olumlu gelişme, enflasyon hızının azalmasıdır. Yıllarca yüksek enflasyonla mücadele eden Türkiye, enflasyonun kontrol altına alınmasında önemli başarı göstermiş, enflasyon hızı iki haneli rakamlardan (%99,1) tek haneli rakama düşmüştür (%6,3; 2009) (Grafik 1). Halihazırda AB ortalamasının üzerinde olan enflasyon oranının, 2011 yılında %4,9'a düşmesi hedeflenmiştir (DPT, 2010:16).

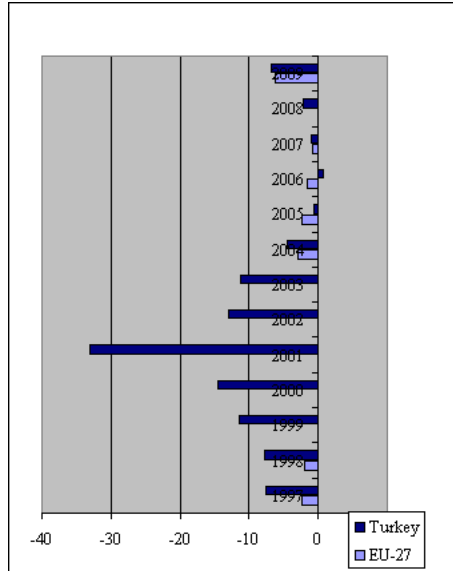
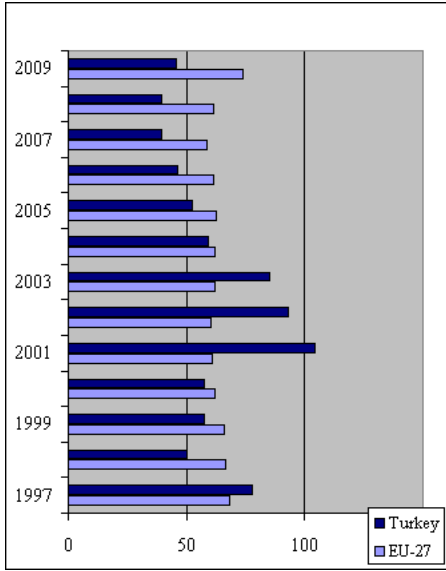
Kaynak: IMF, 2010

Grafik 1: Büyüme Oranı (%)

Grafik 2: HICIP (%)

Türkiye, AB'de bir ekonomik ve parasal birlik (EPB) alanının oluşturulması hedefinin ortaya konulmasından beri üye ülkelerde sağlamaya çalışılan mali disiplin pek çok AB üyesi ülkeden daha başarılı olmuştur. Türkiye'de istikrarlı olarak uygulanan mali disiplin borç rakamlarına yansımış, 2009 yılında dış borcun GSYİH'ye oranı gerilerken (%43,9), kamu borcunun GSYİH'ye oranı üç haneli rakamlardan, 2008 yılında %39,5'e düşmüştür. 2009 yılında bu oran %45,4'e yükselse de, AB-27 ortalamasının (%73,6) oldukça altındadır (Grafik 3). Ayrıca borç yapısı iyileşerek, kısa vadeli uzun vadeli ve sabit faizli borç yapısına dönüşmüştür. Kamu borcundaki iyileşme, kamu bütçesine de yansımış ve 1997 yılında %7,7 olan bütçe açığı/GDP rasyosu, 2008 yılında %2,2'ye gerilemiştir. Ancak 2009 yılında yaşanan krizin etkisiyle, tekrar yükselerek (%-6,7), AB-27 ortalamasının üzerinde kalmıştır %2,3 (Grafik 4).

Kaynak: IMF, 2010.

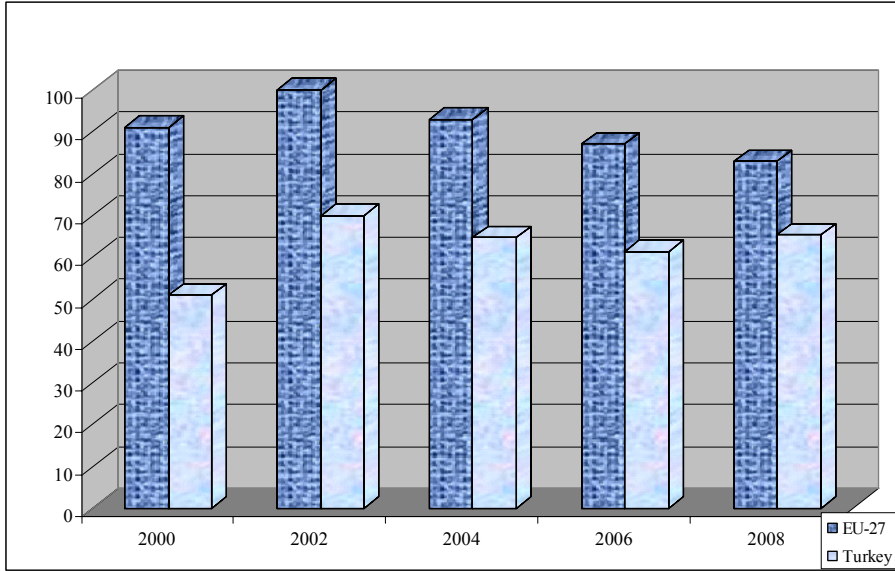
Grafik 3: Kamu Borcu/GSYİH (%) Grafik 4: Bütçe Açığı/GSYİH (%)

Türkiye'ye giren doğrudan yabancı yatırımının (DYY) toplam gelen yabancı sermaye içindeki payı 1997 yılına göre oldukça artmıştır. 1997 yılından beri uzun yıllar %0,4 ilâ %0,5 arasında çok düşük düzeyde olan DYY şeklinde sermaye girişinin GSYİH'ye oranı, 2006 yılında %4,9 seviyesine kadar yükselmiştir. Ancak 2009 yılında bu oran %1,3'e gerilemiştir. DYY şeklinde gelen yabancı sermayenin yapısı, 2004 yılından itibaren değişmiştir. Gayrimenkul alımları hariç tutulduğunda, 2003 yılında gelen DYY içinde hakim sektör imalat sanayi olurken (%60), takip eden yıllarda bu sektörün payı azalmış ve gelen DYY, kâr transferinin daha kolay yapılabilirdiği hizmetler sektörüne kaymıştır. Örneğin 2004-2009 döneminde gelen DYY'nin en az %60'ı hizmetler sektörüne gitmiş ve birinci sırayı mali sektör almıştır (2009 yılında mali sektörün payı, %41). DYY içinde en büyük paya sahip olan AB-27'nin toplam gelen DYY içinde payı, 2008 yılında %75 iken, 2009 yılında %79'a çıkmıştır (DTM, Tablo 5.3 ve Tablo 5.4). Son finansal kriz, tüm dünyada yabancı sermaye hareketlerinin hacmini daraltmıştır. Dolayısıyla, Türkiye'ye gelen DYY miktarı da 2009 yılında önceki yıllara göre yarı yarıya azalmıştır (6 milyar dolar). 2009 yılı itibarıyla Türkiye'ye gelen toplam yabancı sermayenin GSYİH'ye oranı %2'nin altındadır (HM, 2010:3).

2002'den beri artan trend izleyen cari açığın büyümesi 2009'da global krizin etkisiyle azalarak, GDP'nin %2,3'ü seviyesine düşmüştür. 2010 yılında yükselme trendine girmiştir. Nitekim resmi tahminler, önümüzdeki üç yıl cari açığın GDP'ye oranının %4,5 seviyesinde olacağı yönündedir (DPT, 2010:12). Gerçi bu düzey, Komisyon tarafından İlerleme Raporlarında "... finanse edilebilir olduğu..." (CEC, 2006:32) ifade edilen 2006 yılındaki seviyesinin (%8) oldukça altındadır. Türkiye'nin cari açık düzeyi, 1997 yılı ile mukayese edildiğinde, önemli ölçüde

gerileyen ancak diğer ülkelerle mukayese edildiğinde hala çok yüksek olan faiz oranını cazip bulan kısa vadeli yabancı sermaye ile finanse edilmiştir ve cari açığın bu yüksek faiz düzeyi devam ettiği sürece finanse edilebilir olduğu görülmektedir. Ancak cari açığın daraltılması için gereken önlemlerin hızlı şekilde uygulamaya konması, makroekonomik istikrarının sürdürülmesi açısından büyük önem arz etmektedir. Ayrıca Türkiye'nin dış borcu aday ülke statüsü alındıktan sonra da artmaya devam etmiştir ve 2009 yılı sonunda 268,2 milyar dolar düzeyine ulaşmıştır. Görüldüğü gibi, 1997 yılında 84,3 milyar dolar olan brüt dış borç stoku üç kat artmıştır (HM, 2010; Tablo 2.19). Her ne kadar artan GSYİH ile 2008 yılında toplam dış borcun GSYİH'ye oranı %37,4'e gerilemişse de 2009 yılında tekrar %43,9'a yükselmiştir (EC (a), 2010:100). Türkiye'nin 2000 sonrasında uyguladığı ekonomik politikalarının dış piyasalarda olumlu algılanması ve mevcut kur ve faiz politikalarının dış borçlanmayı cazip hale getirmesi özel sektörün de dış borcunun hızla artmasına neden olmuştur. Özellikle 2005 yılından itibaren Türkiye'nin artan dış borcunda kamu sektörünün payı azalırken, özel sektörün payı artarak %60 düzeyini aşmıştır. Öte yandan özel sektör, yüksek borç düzeyini son üç yıldır da sürdürmeye devam etmektedir (HM, 2010, Tablo 2.19). Aslında son yıllarda Türkiye'de bollaşan döviz, global olarak artan likiditeden kaynaklanmıştır. Bugün gelinen noktada, başlangıçta merkez bankaları tarafından yaratılan global likidite yerini artan şekilde yatırım bankalarının fonladığı özel yatırım fonları (private equity), hedge fonlar gibi yapılanmaların yarattığı yeni borçlanma araçlarına ve para ticaretine (carry trade) bırakmıştır. Artan global likiditenin etkisi ile borçlanma vadeleri uzamış, borçlanmanın maliyeti azalmıştır. Ancak, bu şekilde artan global likidite neticesinde dünya ekonomisinde oluşan pembe tablo, 2007 Temmuz ayının son günlerinde ABD konut sektörü kaynaklı başlayan krizle renk değiştirmeye başlamıştır. Üstelik riskten kaçış, ödünç verenlerin borç verirken vadelerde daha dikkatli olmalarına ve fon talep edenlere karşı daha seçici davranmalarına neden olmuştur. Bu durum, global likiditeyi azaltıcı etki yaparken borçlanma maliyetlerini artırıcı etki yapmıştır (Dwight, 2009; IMF, 2009). Dünya finans piyasalarındaki bu gelişmelerin, Türkiye gibi dış finansman ihtiyacı artarak devam eden yükselen ekonomilerin daha yüksek maliyetle borçlanmalarına neden olacağı ve ekonomileri olumsuz etkileyeceği açıktır.

Adaylık statüsü alındıktan sonra Türkiye ekonomisinde ortaya çıkan olumlu gelişmelerden biri, 1990'lı yıllardan beri Türkiye'nin artan rekabet gücüdür. Türkiye'nin rekabet gücünün göstergesi olarak alınan ihracatın ithalatını karşılama oranı, 2000 yılında %51 iken; artarak, 2008 yılında %65,4'e ulaşmıştır. AB-27'de ise 2002 yılında %100'e ulaşan bu oran, takip eden yıllarda azalarak %83'e gerilemiştir (Grafik 5).

(*)İhracat/İthalat.

Kaynak: DTM, 2010; Eurostat, 2010.

Grafik 5: Rekabet Gücü (%) (*)

AB-27 ortalamasının (%8,9) üzerinde olan Türkiye’de ortalama işsizlik düzeyi, özellikle 2001 krizinden itibaren artmaya başlamış, son yıllarda ulaşılan yüksek büyümeye rağmen 2009 yılında %14’e ulaşmıştır. Benzer şekilde, 1990’lı yıllarda %15 düzeyinde olan genç işsizlik oranı da artmaya devam etmektedir (2009 yılında %25,3). Bu oranlar, ekonominin yüksek büyümesine rağmen yeni iş olanakları yaratılamadığının göstergesidir. Emek piyasasında talep edilen nitelikteki işgücü arzı yaratılamaması da, işsizlik sorununun çözümünde başta gelen engellerden biridir. Aslında eğitim harcamalarına bütçeden ayrılan pay, son yıllarda artmıştır. Ancak bu harcamaların okul sayısının nicel olarak artırılmasından daha fazla, daha kaliteli ve ihtiyaca cevap verecek işgücünün yetiştirilmesine yönlendirilmesinin önemi ortadadır. Bugün AB ekonomisinde olduğu gibi işsizlik sorunu, Türkiye ekonomisinin de başta gelen ekonomik sorunlarından biri olmaya devam etmektedir.

2. Türkiye’nin Avrupa Birliği ile Ekonomik Entegrasyonu

Ekonomik bütünleşme girişimlerinde, ülkelerce tercih edilen entegrasyon düzeyi (Serbest Ticaret Alanı, Gümrük Birliği, Parasal Birlik ve Ekonomik Birlik) hem ekonomik entegrasyonun derecesini hem de tarafların yükümlülüklerini etkilemektedir. Örneğin, en ileri ekonomik entegrasyon aşaması olan EPB’de ortak paranın kullanımı, üretim faktörlerinin serbest dolaşımı ve ekonomi politikalarının uyumlaştırılması söz konusu iken, Gümrük Birliği (GB) tesisine dayalı entegrasyon ilişkisinde, GB’ye taraf olan ülkeler arasında malların serbest dolaşımının ve üçüncü ülkelere karşı ortak dış ticaret politikasının (ODP) uygulanması söz konusudur.

Halihazırda Türkiye ile AB arasındaki ekonomik entegrasyon ilişkisi, bir yandan GB’nin işletilmesi ile diğer yandan Türkiye’nin tam üye olarak AB ile daha ileri

entegrasyon aşamasına geçebilmek için Kopenhag kriterlerini yerine getirme çabalarına bağlı olarak yürütülmektedir. Ankara Anlaşması'na dayanan GB süreci, 5 Mart 1995 tarihinde imzalanan 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı (OKK) ile sonuçlanmış ve Kararın 65'inci maddesi doğrultusunda 31 Aralık 1995 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu Karara istinaden, "Malların Serbest Dolaşımı ve Ticaret Politikası" hükümleri, tarım ürünleri dışında kalan ürünlere uygulanmaktadır (OKK, 2. md.).

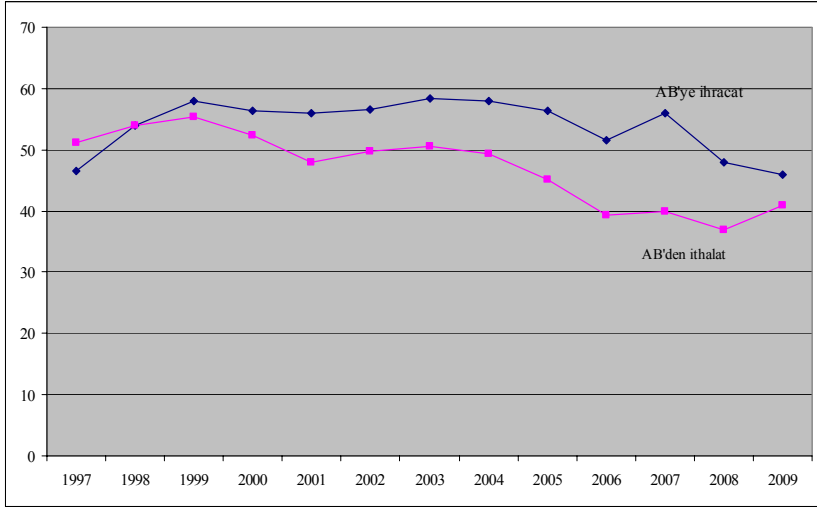
Türkiye bugüne kadar yaptığı çalışmalarla, gümrük mevzuatı konusunda AB'ye yüksek seviyede bir uyum sağlamıştır. Bu durum Komisyonca hazırlanan ilk İlerleme Raporu'ndan itibaren hazırlanan tüm Raporlarda ifade edilmiştir (CEC, 1998:4 ve CEC, 2009:85). Türkiye, AB çıkışlı sanayi ürünlerinden (işlenmiş tarım ürünlerinden alınan sanayi payı dahil) aldığı her türlü gümrük vergileri ile eş etkili vergileri kaldırmış, üçüncü ülkelere karşı da ortak gümrük tarifesi (OGP) uygulamaya başlamış ve 1/95 sayılı OKK'nın 16'ncı maddesi uyarınca yapması gereken serbest ticaret anlaşmalarını (STA) büyük bir başarıyla uygulamaya koymuştur. Hatta bu anlaşmaları AB'den yeterince destek görmemesine rağmen yapabilmektedir (Dönmez, 2010:521-522).

AB ile ekonomik entegrasyon düzeyinin göstergelerinden birisi, iki taraf arasındaki ticaret hacmidir. Ticaretin serbestleştirilmesi, sadece aday ülke statüsü aldıktan sonra değil, 1980'li yılların başından beri Türkiye ekonomi politikasının önemli veçhesidir. Türkiye ile AB arasında tesis edilen GB, iki taraf arasında ticaret hacminin artmasına olumlu katkı yapmıştır. 1995 yılında Türkiye'nin AB ile dış ticaret hacmi yaklaşık 36,9 milyar dolar iken 2008 yılında yaklaşık üç kat artarak 138,2 milyar dolara yükselmiş, 2009 yılında yaşanan son krizin etkisiyle ve bu krizden en çok etkilenen ülkeler arasında eski AB (15) üye ülkelerinin yer alması nedeniyle, 2009 yılında önceki yıla göre azalarak, 103,5 milyar dolara düşmüştür.

Türkiye ile AB arasındaki ticaretin yüksek büyüme hızı, son yirmi beş yıldır sürmektedir. GB'nin yürürlüğe girdiği dönemde (1985-1995 dönemi) AB'ye ihracatı yıllık ortalama %12,5 ve ithalatı yaklaşık %15 büyüyen Türkiye'nin ihracat ve ithalatının yıllık ortalama büyüme hızı, GB sonrasında 1996-2009 döneminde de kriz dönemleri hariç (1997-1998 Asya Krizi, Türkiye'nin yaşadığı 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri ve Subprime Mortgage Krizi) ticaret yaptığı ülkelerin çeşitlenmesine rağmen yüksek seviyesini sürdürmüştür.² Son yaşanan krizle pek çok AB ülkesinin resesyona girmesi, Türkiye'nin AB'ye olan ihracatının 2009 yılında daha önce hiç görülmemiş oranda daralmasına neden olmuştur (Önceki yıla göre ihracat daralması %25,9'dur).

Bugün AB, Türkiye'nin en önemli ticaret ortağıdır. 1997 yılında %46,6 olan Türkiye ihracatında AB'nin payı, 2007 yılında %57'ye yükselmiş ve 2009 yılına kadar da bu seviyesini sürdürmüştür (2009 yılında %46). Türkiye'nin AB'den yaptığı ithalatın toplam ithalattaki payı ise son yıllarda biraz azalsa da, ilk sırasını muhafaza etmektedir (2009 yılında %41) (Grafik 6). Sonuç olarak, Türkiye'nin AB ile ticaret entegrasyonu yüksek seviyededir.

² Asya Krizinin etkisiyle 1998 ve 1999 yıllarında Türkiye'nin AB'den yaptığı ithalatın hacmi sırasıyla %3,9 ve %15,4 oranında küçülürken, Türkiye'deki Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin sonucu, 2001 yılında bu daralma %27,1 düzeyine çıkmıştır. 2009 yılında ise ithalat hacmi önceki yıla göre %24,4, ihracat hacmi %25,9 oranında daralmıştır (Bkz. DPT, 2002; DPT (a), 2010).

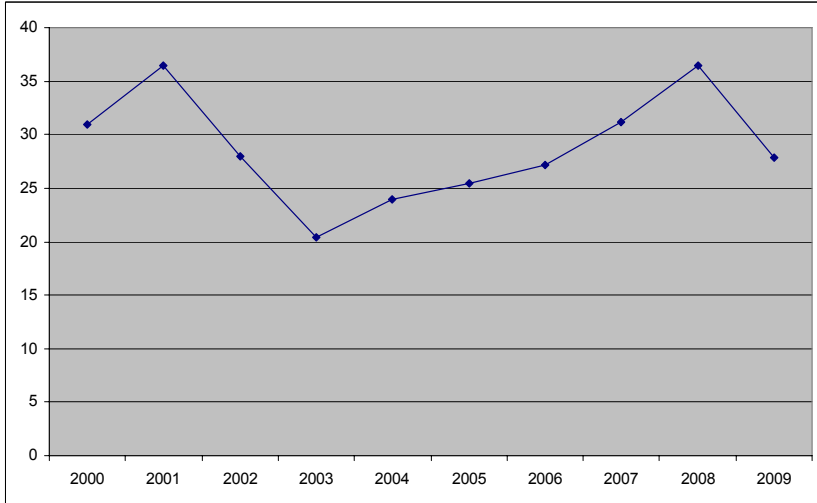

Kaynak: DTM, 2010.

Grafik 6: Türkiye'nin AB-27 ile Ticaretinin Gelişimi (% Pay)

Artan ekonomik entegrasyonun diğer bir göstergesi, taraflar arasında artan yabancı sermaye hareketleridir. AB'den gelen yabancı sermayenin önemli kısmı DYY şeklinde olup, 2009 yılında Türkiye'ye gelen DYY'nin %80'i AB'ye aittir (CEC, 2009:32).

Ticaretin liberalizasyonu, Türkiye'nin hem AB hem de diğer ülkelerle ekonomik entegrasyonunu artırmıştır. Böylece, toplam ithalat ve ihracat hacminin GSYİH'ye oranı olarak tanımlanan dışa açıklık oranı (2002, 2003 ve 2009 yılları hariç) giderek artmıştır. Nitekim 1997 yılında %33 olan dışa açıklık oranı, 2009 yılında gerilemesine rağmen %36,5'dir (Grafik 7).

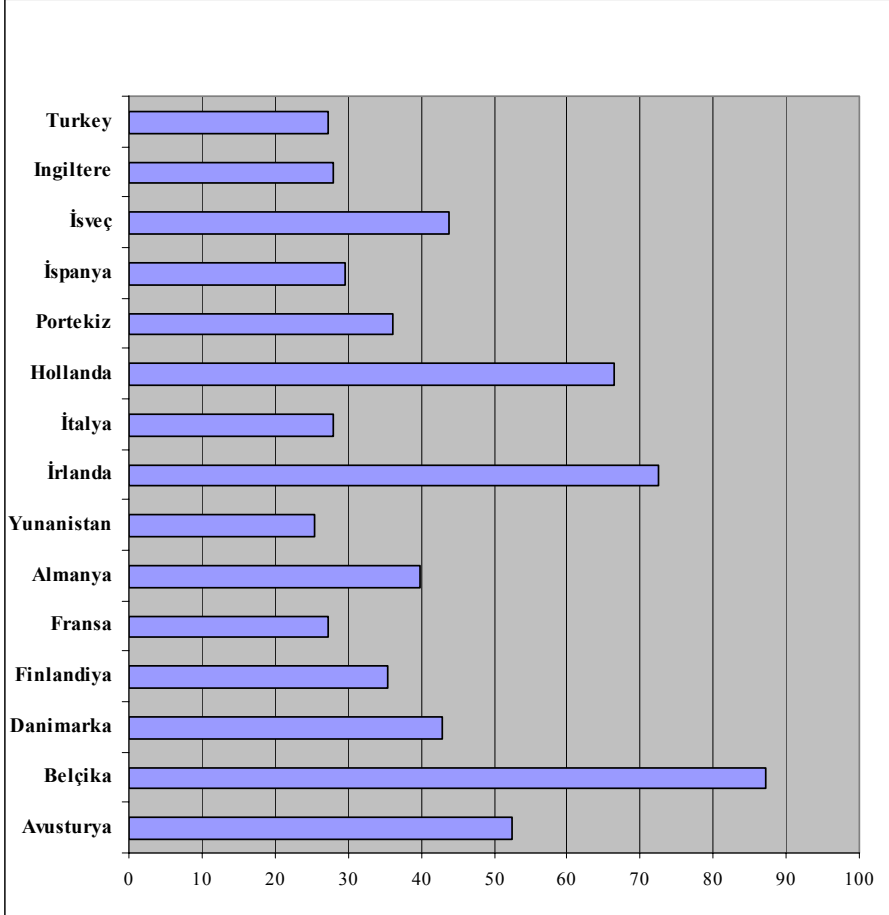

Not: (*)İthalat+İhracat/GSYİH

Kaynak: IMF (2010) ve DTM (2010).

Grafik 7: Yıllar İtibarıyla Türkiye'nin Dışa Açıklık Oranı (%) (*)

Grafik 8’de görüldüğü üzere, halihazırda Türkiye, çoğu AB üyesinden daha açık bir ekonomiye sahip (Örneğin, 2006 yılında dışa açıklık oranı Fransa’da %27,2 ve Yunanistan’da %25,5) olup; İngiltere (%27,9), İtalya (%27,9) ve İspanya (%29,5) gibi AB’nin büyük ekonomileri kadar da açık bir ekonomidir (Baldwin ve Wyplosz, 2006:353).

Kaynak: Baldwin ve Wyplosz, 2006:353 ve kendi hesaplarımız.

Grafik 8: Dışa Açıklık Oranı (2006) (%) (*)

Görüldüğü gibi, Türkiye’nin bazı ekonomik sorunları devam etmesine rağmen, Türkiye ekonomisinin rekabet gücü giderek artan bir piyasa ekonomisi olduğu açıktır ve AB ile ticari ve ekonomik entegrasyon düzeyi de yükselmeye devam etmektedir.

3. Türkiye ile Avrupa Birliği’nin Ekonomik Entegrasyonunda Kısıtlar

Türkiye, bugüne kadar AB’ye tam üye olan ya da halihazırda aday statüsünde bulunan ülkeler içinde, tam üye olmaksızın AB ile Gümrük Birliği ilişkisi kuran tek

ülkedir. Önceki bölümde belirtildiği gibi, kurulan GB ilişkisi ve Türkiye'nin Kopenhag kriterlerini yerine getirmede gösterdiği çabaların sonucunda AB ile Türkiye arasında ekonomik entegrasyonun yoğunluğu artmıştır

Bugün, pek çok AB ülkesi gibi Türkiye ekonomisi çeşitli sorunlarla karşı karşıya bulunsa da, bazı üye ülkelere kıyasla daha başarılı ya da elverişli durumda olduğu alanlara da sahiptir. Örneğin, pek çok AB ülkesi ile işsizlik gibi benzer bir soruna sahip iken, yaşlanan AB karşısında Türkiye, genç nüfusu ile daha dinamik bir demografik yapıya sahiptir. Ayrıca çoğu AB ülkesinin başaramadığı mali disiplini, son yıllarda önemli ölçüde gerçekleştirebilen Türkiye'nin, yine pek çok AB üyesi ülkeden çok daha dinamik bir ekonomisi vardır. Türkiye'nin AB ile ticari ve ekonomik entegrasyonu, tam üye olmaması nedeniyle, üyeliğin getirdiği pek çok imkândan yoksun olmasına rağmen ileri düzeydedir ve Türk ekonomisi rekabet gücü artmış, işleyen bir piyasa ekonomisi olma özelliğini pek çok açıdan taşımaktadır. Türkiye'nin işleyen bir piyasa ekonomisi olduğu, Komisyon tarafından hazırlanan ilk İlerleme Raporu (Progress Report, 1998)'ndan beri tüm belgelerde yer almaktadır (CEC, 1998:29-26; CEC, 2005:22 ve EC, 2009:3). Türkiye, 1980'li yılların başında verdiği serbest piyasa ekonomisine geçiş kararı doğrultusunda yürürlüğe koyduğu uygulamalarla, pek çok AB ülkesi gibi, kamunun toplam ekonomik faaliyetlerdeki payını giderek azaltmıştır. Nitekim, kamu sektörünün toplam üretimde azalan payı ile özel sektörün payı, 2008'in ikinci yarısında GDP'nin %89'una çıkmıştır (CEC, 2008:33). Aynı şekilde bankacılık sektöründe de kamunun payı azalmıştır. 1997 yılında bankacılık sektöründe toplam aktifler içinde kamu bankalarının payı %40 iken, 2006 yılında yaklaşık %30'a gerilemiş ve bu düzeyini 2010 yılında da korumuştur (BDDK, 2010:16-25). Yine kamu iktisadi teşebbüslerinin GSYİH'deki payı 1999 yılında %8 iken, yapılan özelleştirmelerle yaklaşık %5'e gerilemiştir. Ancak piyasa ekonomisinin işleyişi bağlamında sağlanan ilerlemeye rağmen, bazı sorunlar devam etmektedir. Örneğin, piyasadan çıkışta işlemlerin tamamlanma süreci hâlâ hem pahalı hem de süre olarak uzundur. Ticari yargı sisteminde, kanunların uygulanmasında ve sözleşmelerin icra edilmesinde hâlâ ciddi darboğazlar mevcuttur. Bürokratik sürecin uzunluğu ve yavaş işlemesi, çerçeve mevzuatın kabulü ile uygulama mevzuatının kabul edilmesi arasında geçen sürenin çok uzun olması, hukuk sisteminin etkililiğini ve öngörülebilirliğini azaltan sorunlardır. Ayrıca fikri mülkiyet haklarının uygulanmasında bazı yetersizlikler söz konusudur. Yine işgücü niteliğinin zayıflığı yanında, son yıllarda, ulaşılan yüksek ekonomik büyümeye ve 2009 yılına kadar önemli düzeye ulaşan DYY'ye rağmen, eğitilmiş işgücü ve genç işgücündeki yüksek işsizlik ve düşük kadın istihdamı ve altyapı olanaklarının yetersizliği (EC(a), 2010:43) Türkiye ekonomisinde sorun olarak kalmaya devam etmektedir. Ancak bu sorunlar, Konsey tarafından onaylanan ve AB üyesi ülkeler için hazırlanan tavsiye niteliğindeki Ekonomi Politikasını Yönlendirici İlkeler (Broad Economic Policy Guidiliness-BEPG)'de belirtildiği gibi pek çok üye ülkenin (örneğin; Romanya, Bulgaristan vd.) sorunudur (EC, 2004 ve EC(c), 2009).

Daha önceki bölümlerde bahsedildiği üzere, AB-27 ortalaması dikkate alındığında, ekonomik gelişmişlik düzeyi ve önemli makroekonomik göstergeler (örneğin enflasyon, rekabet gücü) açısından Türkiye ile AB arasında farklar vardır. Ancak bu durum sadece Türkiye'ye özgü olmayıp, halihazırda AB üyesi pek çok ülke için de geçerlidir. Nitekim Komisyonun hazırladığı bazı raporlarda Avrupa tek pazarının oluşumunda ulusal ekonomi politikalarının koordinasyonunun önemi

üzerinde durularak, artan koordinasyonun üye ülkeler arasında büyüme, enflasyon ve rekabet gücü farklılıklarının giderilmesine yardım edeceği vurgulanmıştır (EC(d), 2010:3 ve EC, 2008:286-291).

Kurulan GB ilişkisi ve Türkiye'nin Kopenhag kriterlerini yerine getirmede gösterdiği çabaların sonunda AB ile Türkiye arasında ekonomik entegrasyon giderek artmıştır. Ancak ekonomik entegrasyonun daha da ilerlemesinin önünde bazı kısıtların varlığı söz konusudur. Bu kısıtların başında, mali yardımların dağıtımında yapılan ayrımcılık, GB'nin etkin işleyişini zorlaştıran uygulamalar, taraflar arasında ticari ve ekonomik entegrasyonun ilerlemesine önemli katkı sağlayabilecek olan ekonomik alandaki müzakere başlıklarının açılmasının önündeki engeller gelmektedir.

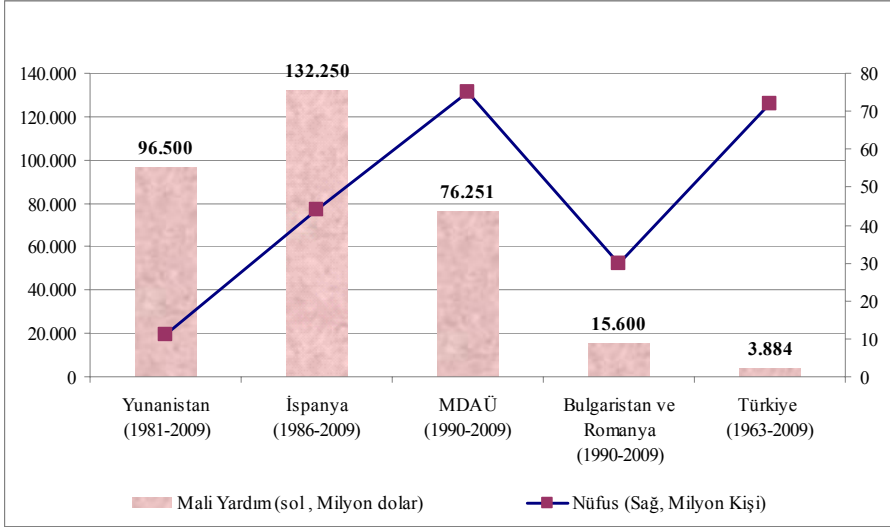
3.1. Mali Yardımlar

AB ile Türkiye arasında ekonomik entegrasyonun daha fazla ilerlemesi, AB ile gelişmişlik farkının giderilmesi ve ekonominin rekabet baskısına dayanma gücünün artırılmasındaki kısıtların başında, AB'nin mali yardımların yapılmasındaki ayrımcı tavrı gelmektedir. Bir ülkenin bir veya daha fazla ülkeyle ekonomik entegrasyon ilişkisine girmesinin yaratabileceği olumlu katkılar yanında ortaya çıkarabileceği bazı maliyetler de vardır. AB örneğinde olduğu gibi, tam üyelik ilişkisi içinde taraflar arasında GB kurulduğunda ortaya çıkan maliyetler ya da tek Avrupa pazarının oluşturulması sürecinde zayıf ekonomili ülkelerin karşı karşıya kaldıkları rekabet baskısına dayanabilme güçlerini artırabilmek için uygulamaya koydukları yapısal reformların söz konusu ülkeye getirdiği maliyetler gibi olumsuzluklar, Birlik bütçesinden yapılan mali yardımlarla ve diğer transferlerle mümkün olduğu kadar asgariye indirilmeye çalışılmaktadır.

Çeşitli projelerin finansmanında kullanılmak üzere Birlik bütçesinden yapılan mali yardımlar ve diğer transferler, ekonomik entegrasyon ilişkisine dahil olan ülkelerin AB'ye uyumunun kolaylaştırılmasında ve hızlandırılmasında ayrıca gerek üye ülkenin bölgeleri gerekse üye ülkeler arasındaki gelişmişlik farklarının giderilmesinde çok önemli bir araç olarak görülmektedir. AB mali yardımlarından hem aday statüsünde olan ülkeler, hem de tam üye olan ülkeler faydalanabilmektedir. Mali yardımlara ek olarak sadece AB üyesi ülkelerin faydalandığı Yapısal Fonlar kapsamında bazı fonlar (Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu, Avrupa Sosyal Fonu, Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu vb.) vardır. AB'nin kuruluşundan beri var olan bu fonlar zaman içinde işleyişleri ve fonksiyonları açısından değişikliğe uğramışsa da, giderek birbirlerini tamamlayan ve bütünleyen bir yapıya kavuşmuştur. Öncelikle ekonomik açıdan zayıf olan ülkelere tahsis edilen bu fonların amacı da, mali yardımlar gibi AB üyesi ülkeler arasındaki ve üye ülkelerin bölgeleri arasındaki ekonomik gerilik ve gelişmişlik farkını azaltmaktır. Böylece, üyeler arasında hep birlikte kalkınma mümkün olacak ve rekabet gücü yüksek tek bir Avrupa pazarı yaratma hedefine ulaşılabacaktır (EC, 2006 ve EC, 2002).

AB'nin, aday ülkelere katılım öncesi süreçte taahhüt ettiği hibe yardımlardan aday ülke statüsündeki Türkiye de pay almaktadır. Ancak diğer aday ülkelerle mukayese edildiğinde, Türkiye'nin aldığı yardımların çok düşük seviyede kaldığı görülmektedir. Örneğin; en çok yardım alan ülkelerle mukayese edildiğinde, Türkiye'nin 1963-2009 döneminde aldığı mali yardımlar (3,8 milyar euro),

Yunanistan'ın aldığı yardım toplamının (96,5 milyar euro) %3,9'u iken, İspanya'nınkinin (132,2 milyar euro) %2,8'i düzeyindedir (Grafik 9).

(*) Net yardımlar.

Kaynak: Bilici, 2010:154-156'dan faydalanılarak hazırlanmıştır.

Grafik 9: Avrupa Birliğinin Yardımları (Milyon Euro) (*)

AB ile elli yıla yakın bir süredir ilişkisi bulunun Türkiye'nin aldığı mali yardımlar, 1990'lı yıllarda AB ile ekonomik entegrasyon ilişkisine girmeye başlayan diğer ülkelerin de gerisindedir. 1 Mayıs 2004 tarihinde Birliğe üye olan Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri (MDAÜ)³ ile 1 Ocak 2007 yılında tam üye olan Bulgaristan ve Romanya'ya yapılan mali yardım, Türkiye'nin aldığı yardımın çok üzerindedir. Son yıllarda Türkiye'nin aldığı yardım tutarı önemli ölçüde artmış olsa da, Grafik 9'da görüldüğü üzere, MDAÜ'ye yapılan mali yardım Türkiye'den yirmi kat, Bulgaristan ve Romanya'ya yapılan yardım ise yaklaşık dört kat fazladır. Düşük yardım miktarının doğal sonucu, kişi başına düşen yıllık ortalama hibe miktarının da daha düşük olmasıdır. Bulgaristan ve Romanya'da kişi başına düşen hibe miktarı 520 euro, MDAÜ'de 1,016 euro, İspanya'da 3,005 euro ve Yunanistan'da 8,772 euro iken, Türkiye'de sadece 52,5 eurodur.

AB tarafından yapılan yardımların dışında, EFTA ülkeleri de AB üyesi ülkelere mali yardım sağlamaktadır. AB ile EFTA ülkeleri (Norveç, İzlanda ve Lihtenşayn), 2 Mayıs 1992 tarihinde Avrupa Ekonomik Alanı Anlaşmasını (The European Economic Area Agreement) imzalayarak, Avrupa Ekonomik Alanını (European Economic Area-EEA) oluşturmuşlardır. Daha sonra AB'nin genişleme sürecinde yeni üyeler de EEA'ya dahil olmuşlardır. EEA'nın oluşturulmasından itibaren üye devletler ve bölgeler arasında hayat standardı farklılıklarını azaltmak ve ekonomik ve sosyal ilerlemeyi artırmak amacıyla EFTA ülkelerince, EEA'ya taraf olan AB üyesi

³ 1/5/2004'de, AB'ye tam üye olan on ülke; Çek Cumhuriyeti, Estonya, Letonya, Litvanya, Malta, Macaristan, G.Kıbrıs, Polonya, Slovenya ve Slovakya'dır.

ülkelere mali destek sağlanmasına karar verilmiştir. Bu kapsamda olmak üzere değişik dönemlerde oluşturulan EEA Finansal Mekanizması ve Norveç Finansal Mekanizması ile 1994-2009 dönemi için ödenen ve taahhüt edilen mali yardım tutarı 1.926,6 milyon eurodur (Tablo 1). EFTA ülkeleri tarafından yapılan yardımlar, AB kaynaklı mali yardımlara benzer şekilde, aynı ülkelere tahsis edilmiştir.

Tablo 1: EFTA'dan AB Ülkelerine Yapılan Mali Yardımlar (Milyon Euro)

Ülkeler	EEA Finansal Mekanizma (1994-1998) (1)	EEA Finansal Mekanizma (1999-2003) (1)	EEA Finansal Mekanizma (2004-2009) (2)	Norveç Finansal Mekanizması (2004-2009) (2)	EEA Finansal Mekanizma (2007-2009) (3)	Norveç Finansal Mekanizma (2007-2009) (3)	TOPLAM	% Pay
Yunanistan	121,5	22,1	45,8	-	-	-	189,4	9,8
İrlanda	35,5	5,5	-	-	-	-	41,0	2,1
Kuzey İrlanda	11	0,5	-	-	-	-	11,5	0,6
Portekiz	105	21,3	31,3	-	-	-	157,6	8,2
İspanya	227	70,2	34,3	-	-	-	331,5	17,2
MDAÜ	-	-	488,6	567	-	-	1.055,6	54,8
Bulgaristan	-	-	-	-	21,5	20	41,5	2,2
Romanya	-	-	-	-	50,5	48	98,5	5,1
TOPLAM	500	119,6	600	567	72	68	1.926,6	100

Kaynak: (1) EFTA, 2002:51-47, Tablo 14 ve Tablo 21.

(2) EFTA, 2004:2-3.

(3) EFTA, 2007:12-1.

AB mali yardımlarına, EFTA ülkelerince de yapılan mali yardımlar da eklendiğinde, söz konusu ülkelerle Türkiye'ye yapılan mali yardımlar arasındaki fark daha da büyükmektedir. Yardımların bölgelerarasında gelişmişlik farkını azaltılması, yeni iş imkânları yaratılması, işgücünün niteliğinin artırılması ve ekonominin ihtiyaç duyduğu altyapının geliştirilmesine yapacağı katkı dikkate alındığında, mevcut mali yardım farklılığının önemi açıkça ortaya çıkmaktadır. Aslında Türkiye'nin aldığı mali yardımlar, AB'nin mali yardım yaptığı üçüncü ülkelere de azdır. Örneğin, Türkiye'nin aldığı mali yardım miktarı, Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerinininkinin yaklaşık 1/4'ü kadardır (Özcan, 2008:130).⁴

Kaldı ki, bugüne kadar AB tarafından Türkiye'ye verilen çeşitli yardım taahhütleri de yerine getirilmemiştir. Bu durum, büyük ölçüde Yunanistan'ın vetosundan kaynaklanmıştır. Ayrıca Türkiye aday ülke olarak kabul edilmesine rağmen, aynı dönemde aday ülke statüsü alan ve 2004 yılında AB'ye üye olan diğer ülkeler gibi ISPA, SAPARD ve PHARE fonlarından da yararlandırılmamıştır. Halbuki, AB tarafından yapılan mali yardımların bir gerekçesi de, üye ülkeler arasında Gümrük Birliğine geçildiğinde dış ticaret açığı veren zayıf ekonomili ülkelere destek olunması ve bu ülkelerin rekabet gücünün artırılmasıdır.

Mali yardımların tahsisinde yapılan ayrımcılığa ek olarak, AB ile tam üye olmaksızın GB ilişkisine giren tek aday ülke konumundaki Türkiye'nin AB üyesi olmadığı için, EFTA mali yardımlarının yanında AB yapısal fonlarından da

⁴ 1991-2006 döneminde Bağımsız Devletler Topluluğu'na yapılan toplam yardım 7,180 milyon euro iken, 1963-2006 döneminde Türkiye, 2,202 milyon euro net yardım almıştır.

yararlanması söz konusu değildir. Mali yardımlara benzer amaçlarla tahsis edilen bu fonlar, aynı zamanda üye ülkenin işleyen bir piyasa ekonomisine sahip olmasına, serbestleşen ticaret karşısında piyasada artan rekabet ortamında ortaya çıkan piyasa dengesizliklerinin giderilmesine ve üye ülkenin rekabet gücünün artmasına önemli katkı yaparak, ekonomik entegrasyonun maliyetlerini hafifletmektedir. Diğer bir ifadeyle, telafi edici bir mekanizma işlevini görmektedir. Görüldüğü gibi Türkiye, entegrasyonun maliyetlerini bir ölçüde de olsa karşılayabilecek ve çoğu kendisinden daha gelişmiş olan AB ülkeleri ile arasındaki ekonomik gelişmişlik farkını kapatmasına önemli katkı sağlayacak bu tür bir telafi edici mekanizmadan da yoksundur. Halbuki Türkiye'nin AB ile dış ticaret açığı, GB sonrasında önceki döneme göre ikiye katlanmıştır. Gümrük Birliği öncesinde AB ile ticaret farkı 1993-1995 döneminde (14,3 milyar dolar) yıllık ortalama 4,8 milyar dolar iken, 1996-2009 döneminde (95 milyar dolar) yıllık ortalama 10,6 milyar dolara yükselmiştir.⁵ Bu ticaretin faturası 1 Ocak 1996'dan itibaren gümrük vergileri ve fonların, Gümrük Birliği kapsamında yer alan mallar için kaldırılmasıyla daha da ağırlaşmıştır. AB ile dış ticaret açığının, Türkiye'nin cari açığının önemli bir kısmını oluşturduğu dikkate alınırsa mali yardımların önemi bir kez daha anlaşılacaktır.

3.2. Gümrük Birliği

AB ile Türkiye arasında kurulan GB ilişkisinin düzgün işlediği Komisyon tarafından hazırlanan raporlarda ifade ediliyorsa da (EC, 2010:5), AB ile Türkiye arasındaki ekonomik entegrasyonun daha fazla ilerlemesindeki diğer bir kısıt, AB'nin üçüncü ülkelerle yaptığı serbest ticaret anlaşmalarına (STA) ilişkin sorunlardan kaynaklanmaktadır. Bu sorunların bir kısmı, bağlayıcı bir mekanizmanın bulunmadığı durumlarda, AB'nin STA yaptığı üçüncü ülkelerin, ticari ilişkilerin ilerlemesinde isteksiz olmaları nedeniyle Türkiye ile yapılacak STA'ların tamamlanamamasına ya da tamamlanma sürecinin uzun olmasına yol açmaktadır. Bu ise Türkiye ekonomisi üzerinde zarar verici etkiler yaratmaktadır (European Parliament, 2010:4-5).

Diğer sorun, AB'nin STA müzakerelerini sanki Türkiye ile GB yokmuş gibi devam etmesi ve sonuçlandırmasından kaynaklanmaktadır. Türkiye'nin ısrarla müzakerelere katılma veya AB'nin varılan anlaşmaya Türkiye ile ilgili hüküm konması talebi göz ardı edilmektedir. AB ile üçüncü ülke arasında anlaşma yürürlüğe girdikten sonra Türkiye söz konusu ülke ile STA yapmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla STA'ların AB ile eş zamanlı yürürlüğe girememesi sorunlara sebep olmaktadır (Dönmez, 2010:521).

Yine AB tarafından, GB'nin tesis edilmesiyle birlikte taraflar arasında yürürlükten kaldırılması gereken anti-damping ve anti-sübvansiyon uygulamaları da Türkiye'ye karşı sürdürülmektedir (Dönmez, 2010:524). Türkiye tarafından zaman zaman bu sorun gündeme getirilmişse de Birlik tarafından dikkate alınmamıştır. Buna ek olarak, Türkiye ile Birlik arasında GB'nin işleyişiyle doğrudan ilgili alanlarda Avrupa Komisyonu'na yardımcı olan bazı komitelerin çalışmalarına Türk uzmanların da katılması öngörülmesine rağmen ancak sınırlı sayıda Türk uzman

⁵ Türkiye'nin 1996-2009 döneminde AB'ye ihracatı; 353,46 milyar dolar ve aynı dönemde AB'den yaptığı ithalatı; 448,48 milyar dolar olmuştur.

Bkz: DTM, Avrupa Birliği Dış Ticaret İstatistikleri-Türkiye'nin Dış Ticareti ve AB'nin Payı, <http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detay&yayinID=376&icerikID=475&dil=TR> (23/12/2010).

katılabilmektedir. Malların serbest dolaşımı üzerine inşa edilmiş olan GB'ye ve Avrupa Tek Pazarı Anlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle 31/12/1992 tarihinden beri malların serbest dolaşımına ilişkin her türlü teknik, fizik vb. engellerin konulması AB'de yasaklanmasına rağmen, Türk mallarının serbest dolaşımı, zaman zaman AB'nin teknik engelleriyle karşılaşmaktadır. Örneğin, malların Türkiye'den AB ülkelerine kara yoluyla gitmesi halinde kota uygulamalarıyla karşılaşması ve Türk işadamlarına vize uygulanması bu teknik engeller arasında sayılabilir. Halbuki AB, henüz GB ilişkisi kurmadığı diğer aday statüsündeki ve potansiyel aday ülkelere vizeleri kaldırmıştır. Bu sorunlar defalarca gündeme getirilmesine rağmen bugüne kadar henüz bir çözüme kavuşturulmamıştır (Dönmez, 2010:521; European Parliament, 2008:5). Sonuç olarak, GB'nin daha etkin işleyişine katkı yapacağı düşünülen Türkiye'nin taleplerinin çeşitli sebeplerle göz ardı edildiği görülmektedir.

3.3. Katılım Müzakere Süreci

AB ile entegrasyonun hızla ilerlemesinin diğer bir kısıtı, katılım müzakereleri sürecinin mevcut işleyişidir. 2005 Ekim ayında başlayan Türkiye ile AB arasındaki müzakerelerin beş yılı aşkın süredir devam etmesine rağmen, bazı başlıkların görüşülmesinin askıya alınması ve bugüne kadar sadece bir başlığın (bilim ve araştırma) açılıp geçici olarak kapatılması ve halihazırda 2006-2010 döneminde açılan az sayıda faslın müzakeresinin başlamış olması müzakere sürecinin çok yavaş ilerlediğinin göstergesidir. 5/10/2005 tarihinde Türkiye ile AB arasında resmen müzakere sürecine başladıktan yaklaşık 1 yıl sonra, 11/12/2006 tarihinde Türkiye'nin Müzakere Çerçeve Belgesi (Turkey's Negotiation Framework Document) ile belirlenen ve müzakerelere konu olan otuz beş fasıldan sekizi askıya alınmıştır (Tablo 2). Askıya alınan fasılların neredeyse tamamı ekonomi ile ilgilidir ve doğrudan GB ile bağlantılıdır. Halbuki Müzakere Çerçeve Belgesindeki GB başlığı, GB'nin etkin işleyişini, sınırlarda etkin korunmasını ve kontrol edilmesini garantileyen çok sayıda araçtan oluşmaktadır. Komisyon, "...GB olmaksızın, Birliğin ortak dış ticaret ve kalkınma politikasının, ortak tarım piyasasının ve ekonomi ve para politikalarında efektif koordinasyonun olamayacağını..." (EC, 2007:2) ifade ederek, GB'nin ileri ekonomik bütünleşmedeki önemini vurgulamıştır. Dolayısıyla, sekiz fasıl başlığının dört yıldır açılmaması, Türkiye açısından piyasa mekanizmasının işleyişindeki sorunların giderilmesi ve AB ile ekonomik entegrasyonun ilerletilmesinin önünde önemli bir kısıt olarak durmaktadır.

Tablo 2: AB-Türkiye Müzakere Sürecinde Açılan ve Askiya Alınan Fasıllar

Geçici Kapatılan Fasıllar	Açılan Fasıllar	Askiya Alınan Fasıllar
*Bilim ve Araştırma	*İşletmeler ve Sanayi Politikaları (2007) *Mali Kontroller (2007) *İstatistik (2007) *Tüketici ve Sağlığın korunması (2007) *Şirketler Kanunu (2008) *Fikri Mülkiyet Hakları (2008) *Sermayenin serbest Dolaşımı (2008) *Bilgi Toplumu ve Medya (2008) *Kültür (2009) *Vergilendirme (2009) *Çevre (2009)	*Malların Serbest Dolaşımı *Gümrük Birliği *Balıkçılık *Taşımacılık Politikası *Dış İlişkiler *İş Kurma Hakkı ve Hizmet Sunum Politikası *Mali Hizmetler *Tarım ve Kırsal Kalkınma

Kaynak: ABGS, <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=44460&l=2> (20/12/2010).

Müzakere sürecinin yavaş ilerlemesinde Kıbrıs Rum Kesimi ile ilgili olarak ileri sürülen bazı gerekçeler rol oynuyor görünüyor ise de asıl neden, Türkiye'nin AB'ye tam üye olması durumunda sorun yaratabileceği ileri sürülen bazı alanlara ilişkin duyulan endişelerdir. Endişe konularının başında, Türkiye'nin büyük nüfusunun AB'de yaratacağı ekonomik etkilerdir. Tam üyelik durumunda, Türkiye yetmiş iki milyon nüfusu ile Almanya'dan sonra nüfus açısından ikinci büyük ülke konumunda olacaktır.

Bazı AB ülkeleri, Türkiye nüfusunun tam üyelik halinde serbest dolaşım hakkına sahip olması sonucunda AB'ye işgücü akışının⁶ hızlanacağı endişesi ile müzakere sürecinin uzatılmasına sessiz kalmakta, hatta Türkiye'nin AB ile ilişkilerini tam üye olarak değil de farklı bir statü (örneğin imtiyazlı ortaklık) ile sürdürmesi görüşüne sıcak bakmaktadırlar (CEC (b), 2007:3).

Halbuki AB'ye nitelikli işgücü göçünün AB GSYİH'sini artırması da yüksek olasılıktır. Örneğin Lejour ve Mooji (2005) tarafından yapılan çalışmada, işgücü göçünün etkisinin, Türkiye'nin AB'ye katılımında potansiyel olarak önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada, tam üyelik durumunda Türkiye'den AB'ye yaklaşık 2,7 milyon kişinin göç edeceği ve bunun işgücünün niteliğine göre, Türkiye'nin GSYİH'sini %1,8 ile %2,2 arasında değişen oranlarda azaltırken, AB-15 GSYİH'sini ise %0,5 ile %0,7 oranında artıracığı tahmin edilmiştir (Lejour ve Mooji, 2005:117).

Öte yandan, Türkiye, pek çok Avrupa ülkesine benzer şekilde, işgücü hareketliliği düşük olan bir ülkedir. AB üyesi ülkelerde dil, gelenek ve görenekler, konutun pahalılığı, sosyal güvenlik ve hukuk sistemleri arasındaki farklılıkların yarattığı çekincelerin etkisiyle işgücü hareketliliği, ABD'den daha düşüktür.

⁶ Halihazırda AB ülkelerinde 2,3 milyon Türk bulunmaktadır.

Avrupalılar, serbest dolaşımın önünde herhangi bir engel olmamasına rağmen yalnız sınır ötesi değil, ulusal sınırlar içindeki bölgelerarasında da çok az hareket etmektedirler. “1990’lı yıllar boyunca, AB vatandaşlarının sadece %38’i konutunu değiştirmiştir. Bunların büyük kısmı (%68), aynı kasaba ve şehirde yer değiştirirken, %36’sı aynı bölgede, diğer bir kasabaya ve şehre taşınmıştır. Avrupa’da aynı ülke içinde bir bölgeden diğer bölgeye taşınma %21 iken, bir AB üyesi ülkeden diğer bir üye ülkeye taşınma oranı sadece %4,4’dür” (Baldwin ve Wyploz, 2006:364-365). Benzer durum Türkiye için de geçerlidir. Türkiye sınırları içinde, yüksek işsizliğe rağmen AB için söz konusu olan kültürel faktörler nedeniyle bölgelerarasında hareketlilik 1995-2000 döneminde yıllık ortalama %7,9 düzeyinde iken, 2009’da %3’e gerilemiştir (TÜİK, 2010). Kırdan kente en çok göçün yaşandığı 1965-1975 döneminde bile yaklaşık %10,3 olan Türkiye iç göç oranı, AB ortalamasının altında kalmıştır (Özgür ve Yücesahin, 2006:20). Yer değiştirmelerin yaklaşık yarısı ise aynı kasaba ve şehir içinde gerçekleşmiştir. Türkiye’de gerek yurt içi gerek yurt dışı göçün nedenleri arasında ilk sıraları, geçim sıkıntısı ve iş imkânlarının yetersizliği almaktadır (Kocaman, 2008:62-53-58). Dolayısıyla, Türkiye’de yeterli iş alanları yaratıldığı takdirde ve AB’den de düşük düzeydeki iç göç oranı da dikkate alındığında, Türkiye’nin tam üyeliği durumunda AB ile benzer nedenlerden dolayı sınır ötesine hareketin beklenenin altında kalma olasılığı yüksektir.

Aslında Türkiye’nin genç nüfus yapısı ve bu nüfusun niteliğinin artırılması, AB’nin küresel güç olma yaklaşımının göstergesi olan Lizbon hedeflerine ulaşmasına katkı sağlayabilir. Aslında, Komisyon bir raporunda “İstihdam entegrasyon sürecin ana kısmıdır ve göçmenlerin işgücü piyasasına efektif entegrasyonu iş olanakları ve büyüme ilişkin Lizbon hedeflerine ulaşmaya önemli katkı sağlamaktadır. Avrupa İstihdam Stratejisi kapsamında, entegre edilen ilkeler, üye ülkelere göçmenlerin AB emek piyasalarına entegrasyonunu göz ardı etmemeleri konusunda çağrıda bulunmaktadır.” ifadesine yer vererek göçmenlerin entegrasyonunun önemini vurgulamıştır (CEC (b), 2007:6). Bu nedenle, Türkiye’nin tam üyeliği halinde nüfus büyüklüğü ve işgücü hareketliliğinden endişe duymak yerine, eğitim yoluyla bu işgücünün hazırlanarak Birliğe başarılı şekilde uyumunun kolaylaştırılmasının AB ekonomisine pozitif katkı yaratacağı da gözden uzak tutulmamalıdır.

Öte yandan, Türkiye ekonomisinin AB ile artan ekonomik entegrasyonunun, AB ekonomik büyüme potansiyeline olumlu katkı yapma olasılığı da yüksektir. 2009 yılı itibarıyla AB-27’nin üretim hacmi ile mukayese edildiğinde Türkiye, AB’nin GDP’sinin (14,77 trilyon dolar) yaklaşık %6’sı büyüklüğünde bir üretim hacmine (879,3 milyar dolar) sahiptir. Türkiye AB’ye üye olduğu takdirde; Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya ve İspanya’dan sonra AB’nin altıncı büyük ekonomisi olacaktır.⁷ AB’ye en son üye olan on iki ülkeden çok daha büyük ekonomiye sahip olan (IMF, 2010) Türkiye’nin AB’ye tam üyeliğinin, AB ekonomisinin büyümesine olumlu katkı yapacağı tahmin edilmektedir. Nitekim Hughes (2004) tarafından yapılan çalışmada, Türkiye’nin AB’ye 2015 yılında üyeliği durumunda AB-25’in GSYİH’sini %0,1 ilâ %0,3 oranında artıracacağı ve Türkiye’nin AB’ye tam üye olmasından sonra AB’ye katkısının 15,9 milyar euro ile 47,8 milyar euro arasında

⁷ Cari fiyatlarla Almanya’nın GSYİH’si 2,8 trilyon dolar, Fransa’nın 2,1 trilyon dolar, İngiltere’nin 2,1 trilyon dolar, İtalya’nın 1,7 trilyon dolar ve İspanya’nın 1,3 trilyon dolardır. Bkz: IMF, 2010.

olacağını tahmin edilmiştir (Huges, 2004:7-10). Daha sonra, Lejour ve Mooji (2005) tarafından yapılan çalışma, Huges'in bulgularını teyit etmiştir. Söz konusu çalışmaya göre, Türkiye'nin AB (15)'ye tam üyeliği, AB refahını sabit fiyatlarla 3,8 milyar dolar artıracak, Türkiye özel sektör gelirini 4,4 milyar dolar ve uzun dönemde büyümeyi %0,8 oranında yükseltecektir. Göreceli olarak %15 ila %18 oranında büyüme ile Türkiye ekonomisinde en fazla tekstil ve konfeksiyon sektöründe genişletici etki yapacaktır. Aynı çalışmaya göre, MDAÜ'nün tam üyeliğinin AB ekonomisine önemli etkisi yokken, Türkiye'nin tam üye olmasının AB'de yaratacağı etki, Türkiye ekonomisinde yaratacağı etkiden daha küçüktür (Lejour ve Mooji, 2005:108). Benzer sonuçlara, DPT tarafından yapılan çalışmalarda da ulaşılmıştır (Ağır, 1998).

Goldman Sachs (2008) tarafından 2050 yılına ilişkin yapılan tahminlere göre, "Türkiye 2050 yılında ulaşacağı 6 trilyon dolarlık üretim hacmi ile Avrupa'nın Rusya ve İngiltere'den sonra üçüncü büyük ekonomisi olacak, kişi başına düşen GSYİH, 60.000 dolara, hızlı şekilde ortalama AB kişi başına düşen gelirin %75'ine ulaşarak, AB kişi başına düşen geliri ile arasındaki açık daralacaktır" (Goldman Sachs, 2008:2-7).

Türkiye'nin tam üyeliğinin, AB'ye yapacağı diğer katkı, enerji sektöründedir. Enerji açısından %50,1 oranında dışa bağımlı olan AB'nin enerji bağımlılık oranının artarak, 2030 yılında %68,4'e çıkacağı tahmin edilmektedir (Tanaka, 2010:3-10). AB'nin küresel aktör olarak gücünü artırabilmesinde ve sürdürebilmesinde çok önemli unsur olan enerjide dışa bağımlılığın azaltılabilmesi için, Komisyon tarafından hazırlanan "EU's 2007 Energy Action Plan (2010-2014)" belirtildiği üzere enerji stratejisinde belirtilen petrol ve doğal gaz bağımlılığın azaltılması, enerji kaynaklarının çeşitliliğinin artırılması, yenilenebilir enerji kaynaklarının toplam içinde payının artırılması ve tasarruf bilincinin geliştirilerek enerji tüketiminin azaltılması vb. önlemlerin alınması kadar enerjinin arz güvenliğinin sağlanması da AB açısından büyük önem arz etmektedir (EC (b), 2010). Türkiye dünyanın bilinen doğal gaz rezervlerinin %71,8'inin ve petrol rezervlerinin %71,8'inin bulunduğu ülkeler ya da bölgelere çok yakındır (Roberts, 2005:95). Dolayısıyla, Türkiye'nin coğrafi konumunun, AB'nin enerji arz güvenliğinin sağlanmasına, AB'nin enerji kaynaklarına güvenli olarak bağlanmasına ve enerji yollarının çeşitlenmesine katkı yapacağı açıktır (Winrow, 2004:23-42; Tekin ve Walterova, 2007:84-94).

Elbette Türkiye'nin tam üyeliğinin yapacağı yukarıda sıralanan pozitif etkilerinin yanında MDAÜ ve diğer çok sayıda ülkenin AB'ye katılımında yaşandığı gibi AB bütçesine mali külfet getireceği açıktır. Türkiye'nin tam üyeliği, 2004 ve 2007 yıllarında yeni üyelerin katılımı sırasında olduğu gibi, AB'nin kişi başına düşen ortalama GSYİH'sini düşürücü etki yapacak ve diğer yeni üyelere yapıldığı gibi, AB bütçesinden Türkiye'ye önemli fon transferleri olacaktır. Ancak bu maliyetlerin, yukarıda belirtilen nedenlerle orta ve uzun vadede Türkiye ekonomisinin ve coğrafi konumunun AB'ye sağlayacağı katkıyla büyük ölçüde azalması söz konusudur.

AB'nin, Avrupa'da güvenlik ve barış ortamını sağlama ve sürdürme hedefinden hareket edilerek başlatılan bir ekonomik entegrasyon girişimi olduğu dikkate alınırsa, bir aday ülke ile siyasi konular öne sürülerek, müzakere sürecinin uzatılmasının hatta durma aşamasına getirilmesinin, dolayısıyla ekonomik entegrasyonun ilerletilmesinin önünde suni kısıtlar yaratılmasının AB'nin ekonomik

çıkarları ile örtüştüğü söylenemez. Öte yandan müzakere sürecinin uzamasının, bir bıkkınlık yaratarak gerek toplumsal gerek siyasal desteği giderek azalttığı görülmektedir. Yapılan anketler, Türk toplumunun AB üyeliğine bakış açısının giderek olumsuz etkilendiğini ve bir “AB yorgunluğu” (EU fatigue) yarattığını göstermektedir. Infakto (2006) tarafından yapılan araştırmada, 1999 yılında Türk kamuoyunun AB üyeliğine olumlu bakan kesimin %73 olan oranı, 2005 yılı sonunda %62’ye gerilemiştir. Aynı araştırmada AB’ye girişin Türkiye’ye yarar sağlayacağını düşünenlerin oranı ise 1999 yılında %88 iken, 2006 yılında %72’ye düşmüştür (Infakto, 2006:7-5). AB’nin Eurobarometer anketlerinde de benzer bulgulara ulaşılmıştır.⁸ Öte yandan Türk kamuoyundakilere benzer sonuçlar, AB cephesinde de geçerlidir. Araştırmalar, giderek daha fazla AB vatandaşının Türkiye’nin AB’ye üyeliğine olumsuz baktığını göstermektedir. 2003 yılında AB’de Türkiye’yi destekleyenlerin oranı %42 iken, 2006’da oran %31’e düşmüştür. 2006 yılındaki Eurobarometer araştırmasına göre AB’ye üyeliği en az desteklenen ülke Hırvatistan’dan sonra Türkiye’dir (EC, 2006:75). 27 AB ülkesi ve aday ülkelerde, Türkiye ve Hırvatistan’da yapılan ankete katılanların %55’i ise Türkiye’nin üyeliğine karşı çıkmıştır (EC, 2003:9). Bu tür bir bakış açısının gerek Türk gerek AB kamuoyunda yaygınlaşmasının, ileride Türkiye’nin tam üyeliği gerçekleştiğinde Tek Pazarla uyum sürecini olumsuz etkileme olasılığı yüksektir. Halbuki AB ekonomisinin entegrasyonunda ve tek bir Avrupa pazarının oluşmasında politik ve toplumsal destek çok önemlidir. Komisyon tarafından hazırlanan bir raporda, Tek Pazarla ilgili çözülmesi gereken sorunların başında, Tek Pazar için toplumsal ve siyasi desteğin azalmasının yarattığı “entegrasyon yorgunluğu” (integration fatigue) gösterilmiştir (Monti, 2009:20-21). Bugün müzakere sürecini aksatan hatta durma aşamasına getiren konuların, tam üyelik sonrasında daha kolay ve daha kısa sürede çözülebilecek konular olduğu düşünülmektedir.

Görüldüğü gibi AB ile Türkiye’nin ekonomik entegrasyonun gelişiminde hem olumlu yönde gelişmeler hem de süreci olumsuz etkileyen kısıtlar söz konusudur. Her iki taraf için hem külfet hem de avantaj yaratan sürecin yarattığı külfetlerin hafif atlatılması, mevcut kısıtların giderilmesiyle bir süre sonra avantaja dönüşmesi büyük bir olasılıktır.

Sonuç

Bugüne kadar AB’ye tam üye olan ya da halihazırda aday statüsündeki ülkeler içinde, üye olmadan Gümrük Birliği ilişkisi kuran tek ülke konumundaki Türkiye’nin AB ile ticari ve ekonomik entegrasyonu, tam üye olmaması nedeniyle üyeliğin getirdiği pek çok fırsattan faydalanmasının mümkün olmamasına rağmen artmıştır. AB’ye tam üyeliği stratejik hedef olarak koyan Türkiye, AB’nin mali yardımların tahsisinde takındığı ayrımcı tavra ve son yıllarda gerek Türkiye gerek dünya ölçeğinde yaşanan krizlere rağmen, AB’nin Kopenhag ekonomik kriterlerini karşılamada oldukça önemli düzeyde ilerleme kaydederek bugün, büyük ölçüde işleyen ve rekabet baskısına dayanabilirliği artan bir piyasa ekonomisine sahip olmuştur. Günümüzün Türkiye ekonomisi, uygulamaya konulan yapısal reformlarla tarım sektörü aleyhine bir yapısal dönüşümün sağlandığı, birkaç sektörün dışında

⁸ Eurobarometer anketlerine göre Türkiye’de AB’nin genişlemesine verilen destek ise altı ayda %66’dan %52’ye düşmüştür. Bkz. EC, 2006:61-73,

fıyatların serbest piyasa koşullarında oluştuğu, devletin ekonomik faaliyetlerde rolünün önemli ölçüde azaldığı, rekabet gücü ve dışa açıklığı oldukça artmış bir ekonomi görünümündedir.

Türkiye'nin tam üyeliği ile gerçekleştiğinde ülkenin nüfus büyüklüğünden kaynaklanan büyük işgücü hareketliliğinin ortaya çıkarmasından korkulan olumsuz etkiler, AB cephesinde bazı endişelerin doğmasına yol açmaktadır. Ancak bu olumsuz etkilerin, Türk toplumunun geleneksel ve kültürel özelliklerinin etkisiyle beklenenden düşük olması ve yine yapılacak mali yardımlar ve tam üyelik durumunda yapısal fonlardan aktarılacak kaynaklar sayesinde yaratılabilecek iş imkânları ile önemli ölçüde hafifletilebilmesi ve dolayısıyla olası negatif etkilerin korkulanan çok altında kalabilmesi mümkün görülmektedir.

Elbette AB ile Türkiye'nin ekonomik entegrasyonunun daha ileri aşamaya geçmesinin her iki taraf için hem külfeti hem de avantajları vardır. Türkiye'nin elverişli coğrafi konumunun, dinamik ekonomik yapısının ve genç nüfusunun AB ekonomisine olumlu katkı yapacağı açıktır. Pek çok AB üyesi ülkede olduğu gibi Türkiye ekonomisinde de mevcut bazı ekonomik sorunlar (yüksek işsizlik düzeyi, nitelikli işgücü eksikliği ve bölgelerarası gelişmişlik farkları vb.) çözülemeyecek sorunlar değildir ve hatta tam üyelikle daha kolay çözülebileceği düşünülmektedir.

1999 yılında aday ülke statüsünü ihraz ve iktisap ettikten sonra, AB ile ekonomik entegrasyonunu giderek artırmaya çalışan Türkiye'nin, AB ile entegrasyonunu daha fazla ilerletebilmesinin önünde bazı kısıtların olduğu ve bazı konularda (özellikle nüfus büyüklüğü ve işçilerin serbest dolaşımı) duyulan endişeler nedeniyle AB cephesinin bu kısıtların giderilmesi hususunda fazla çaba göstermediği görülmektedir. Aslında AB tarafında Türkiye'nin tam üyeliğinden bugün duyulan endişeler, Türkiye ile AB arasında ilk ekonomik entegrasyon ilişkisinin başladığı 1960'lı yılların başlarında da olduğu gibi, adaylık statüsü verildiği dönemde de mevcuttu. Her iki taraf da, bu ilişkinin kendileri için hem külfet hem de avantaj getireceğini biliyordu ve avantajların ağır bastığı tahmin edildiği için bu ilişki başlatılmıştı. O dönemde AB tarafından bilinmesine rağmen gündeme getirilmeyen ve ilişkinin yeni aşamalara geçirilmesine engel teşkil etmeyen bugünkü endişe konularının özellikle müzakere süreci başladıktan sonra gündemde devamlı tutularak müzakere sürecinin çok yavaş ilerlemesi yönünde bir araç olarak kullanılmasının dünyanın en rekabetçi, en dinamik ekonomisi olmayı hedefleyen AB'nin çıkarları ile örtüşmediği açıktır.

Zaman içinde tarafların yükümlülüklerini yerine getirmesinde, bazen Türkiye'den bazen AB'den kaynaklanan aksamalar olmuştur. Ancak, özellikle aday ülke statüsü aldıktan sonra hazırladığı Ulusal Programlara "Türkiye, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşma hedefi doğrultusunda, kalkınmasını en ileri aşamalara getirmeye kararlıdır. 21. yüzyılda Türkiye, dünya standartlarında üreten, gelirini adil paylaşan, insan haklarını güvenceye alan, hukukun üstünlüğünü, katılımcı demokrasiyi, laikliği, din ve vicdan özgürlüğünü uluslararası standartlarda gerçekleştiren, etkili ve yaratıcı bir devlet olma yönünde çabalar harcamaktadır. Türkiye'nin esenliğini belirleyecek hedeflere ulaşmasını sağlayacak en önemli proje Avrupa Birliğine tam üyeliğidir..." (ABGS, 2008:1) ifadesi konularak, AB'ye tam üyeliğin hedef olarak kabul edilmesi, Türkiye açısından AB ile olan ilişkisinin ne kadar önemli olduğunun göstergesidir. Bugün geline nokta, bu hedef doğrultusunda Kopenhag kriterlerini yerine getirebilmek için Türkiye'nin gösterdiği istikrarlı çaba ne kadar açık ise

konulan hedefe ulaşılması önünde, büyük ölçüde AB cephesinden konulan kısıtların varlığı da o kadar açıktır. Sonuç, yavaş ilerleyen müzakere sürecidir ve 1999 yılında yeni bir dönemece giren AB-Türkiye ilişkilerinde bu gidişatın, Türk toplumunda son yıllarda yaratmaya başladığı bıkkınlık ve üyeliğe olumsuz bakıştır. Benzer durum, AB kamuoyunda da söz konusudur. AB ile bütünleşmeye karşı ortaya çıkan olumsuz bakış açısının iki tarafın kamuoyunda yaygınlaşmasının, gelecekte koşullar değiştiğinde ve AB cephesinde bu ilişkiyi olumlu yönde sonlandırma isteği hasıl olduğunda, ekonomik entegrasyon sürecinin tamamlanmasına engel teşkil ederek, taraflara çok daha fazla külfet getirme olasılığının yüksekliğini, gerek Türkiye'nin ve gerekse AB'nin göz önünde bulundurmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Avrupa Birliği Genel Sekreterliği (ABGS), (2007), *Avrupa Birliği-Türkiye Mali İşbirliği*, Dumat Ofset, Ankara.
- Avrupa Birliği Genel Sekreterliği (ABGS), (2001), *2001 Yılı Ulusal Programı*, http://www.abgs.gov.tr/files/UlusalProgram/UlusalProgram_2001/Tr/doc (15/12/2010)
- Avrupa Birliği Genel Sekreterliği (ABGS), (2003), *2003 Yılı Ulusal Programı*, http://www.abgs.gov.tr/files/UlusalProgram/UlusalProgram_2003/Tr/doc/1-giris.doc (15/12/2010)
- Avrupa Birliği Genel Sekreterliği (ABGS), (2008), *2008 Ulusal Programı*, http://www.abgs.gov.tr/files/UlusalProgram/UlusalProgram_2008/Tr/doc/i_giris.doc (15/12/2010)
- Avrupa Birliği Genel Sekreterliği (ABGS), (2010), <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=44460&l=2> (20/12/2010)
- Baldwin, R. ve Wyplosz, C. (2006), *The Economics of European Integration*, Second Edition, The McGraw-Hill Companies, UK.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), (2010), *Financial Markets Report*, Eylül, http://www.bddk.gov.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Finansal_Piyasalar_Raporlari/8890eylulfr_22.12.09_33docx.pdf (12/12/2010)
- Bilici, N. (2010), *Türkiye-AB İlişkileri*, Üçüncü Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Choudhury, A.H. et al. (2009), "Turkey's Economic Integration With the EU: An Evaluation of Current Status and Future Prognosis", *Journal of International Business Research*, 8(1), 29-43.
- Commission of European Communities (CEC), (1998), *Turkey 1998 Regular Report*, [www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/2466/1998%20\(En\).pdf](http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/2466/1998%20(En).pdf) (07/10/2010)
- Commission of European Communities (CEC), (2000), *Turkey 2000 Regular Report*, <http://www.google.com.tr/search?hl=tr&q=2000+progress+report&aq=f&aqi=&aql=&oq=> (07/10/2010)
- Commission of European Communities (CEC), (2002), *Turkey 2002 Regular Report*, <http://ekutus.dpt.gov.tr/ab/uyelik/progre02.pdf> (07/10/2010)
- Commission of European Communities (CEC), (2004), *Turkey 2004 Regular Report*, http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2004/tr_tr_2004_en.pdf (07/10/2010)

- Commission of European Communities (CEC), (2005), *Turkey 2005 Progress Report*, http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2005/package/sec_1426_final_progress_report_tr_en.pdf (07/10/2010)
- Commission of European Communities (CEC), (2006), *Turkey 2006 Progress Report*, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2006/nov/tr_sec_1390_en.pdf (07/10/2010)
- Commission of European Communities (CEC) (a), (2007), *Turkey 2007 Progress Report*, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2007/nov/turkey_progress_reports_en.pdf (07/10/2010)
- Commission of European Communities (CEC) (b), *Third Annual Report on Migration and Integration*, http://ec.europa.eu/home-affairs/policies/immigration/docs/com_2007_512_en.pdf (11/10/2010)
- Commission of European Communities (CEC), (2008), *Turkey 2008 Progress Report*, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/press_corner/key-documents/reports_nov_2008/turkey_progress_report_en.pdf (05/09/2010)
- Commission of European Communities (CEC), (2009), *Turkey 2009 Progress Report*, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/tr_rapport_2009_en.pdf (07/10/2010)
- Council of European Union (CEU), (2008), Council Recommendation of 14 May 2008 on the Broad Economic Policy Guidelines for the Member States and the Community (2008-2010), *Official Journal of the European Union*, L137/13, (27/05/2008)
- Dalimov, R. (2009), "The EU Economic Integration: 'Pros' and 'Cons'", *Current Research Journal of Social Sciences*, 1(2), 14-15.
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), (2002), *Main Economic Indicators*, March.
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) (a), (2010), *Main Economic Indicators*, March.
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) (b), (2010), *Orta Vadeli Program (2011-2013)*, Ankara, <http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FC5EDB40B4D94DEDA6> (31/12/2010)
- Dönmez, M. (2010), "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinde Gümrük Birliği", B. Akçay ve Gulum B. Çelik (Edit.), *Lizbon Antlaşması Sonrası Avrupa Birliği; Serbest Dolaşım ve Politikalar*, Seçkin Yayınevi, 501-523.
- Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM), *Avrupa Birliği Dış Ticaret İstatistikleri* <http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detay&yayinID=376&icerikID=47dil=TR> (23/12/2010)
- Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM), (2010), *Trade Statistics*, <http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detayrk&yayinID=1116&icerikID=1225&dil=TR> (09/11/2010)
- European Commission (EC), (2000), *The Structural Funds (2000-2006)*, http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/prord/sf_en.htm (10/10/2010)
- European Commission (EC), (2002), *The Enlargement Process and the three Pre-Accession Instruments: PHARE, ISPA, SAPARD*, http://europa.eu.int/comm/enlargement/pas/phare_ispa_sapard_en.pdf (31/10/2010)
- European Commission (EC) (2004), *Commission Recommendation on 2004 update on the Broad Economic Policy Guidelines of the Member States and the Community (for 2003-2005 period)*, COM (2004) 238 Final, (7/4/2004).

- European Commission (EC), (2007), *Secreening Report Turkey Chapter 29, Customs Union*, March,9,http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/turkey/screening_reports/screening_report_29_tr_internet_en.pdf (10/12/2010)
- European Commission (EC) (2008), *EMU@10: Successes and Challenges after 10 years of Economic and Monetary Union*, IP/08/716, 7 May, http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication12682_en.pdf (15/12/2010)
- European Commission (EC), (2009), *Key Findings of the Progress Reports on the Candidate Countries: Croatia, Turkey and the former Yugoslav Republic of Macedonia*, MEMO/09/449, 14 October, http://europa-eu-un.com/articles/fr/article_9090_fr.htm (10/10/2010)
- European Commission (EC) (a), (2010), *Turkey 2010 Progress Report*, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/press_corner/key-documents/reports_nov_2010/turkey_progress_report_en.pdf (25/12/2010)
- European Commission (EC) (b), (2010), *EU's Energy Action Plan (2010-2014)*, 6 April <http://www.euractiv.com/en/energy/commission-outline-new-energy-action-plan-news-418551> (18/11/2010)
- European Commission (EC) (c), (2010), *Communication from the Commission to the European Parliament and the Council (Enlargement Strategy and Main Challenges 2010-2011)*, COM (2010) 660, 9 November, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2010/package/strategy_paper_2010_en.pdf (25/12/2010)
- European Commission (EC) (d) (2010), *Communnication on Reinforcing Economic Policy Coordination*, 12 May, [http://ec.europa.eu/economy_finance/articles/euro/documents/2010-05-12-com\(2010\)250_final.pdf](http://ec.europa.eu/economy_finance/articles/euro/documents/2010-05-12-com(2010)250_final.pdf) (10/12/2010)
- European Free Trade Area (EFTA), (2002), *EFTA Bulletin*, Nu. 2, November, <http://www.efta.int/content/publications/bulletins/EFTABulletinNovember2002.pdf> (14/11/2007)
- European Free Trade Area (EFTA), (2004), *EEA Enlargement and the New Financial Mechanism*,<http://www.efta.int/content/advisory-bodies/resolutions-and-opinions/CCOpinions/OpEnlargement/view?serachterm=Norwegian%20Financial%20Mechanism> (02/12/2007)
- European Free Trade Area (EFTA), (2006), *Annual Report 2006*, <http://www.efta.int> (02/12/2007)
- European Free Trade Area (EFTA), (2007), *EEA Financial Mechanism and the Norwegian Financial Mechanism*, EEA Seminar Fall, <http://www.efta.int/cont/eea/seminars/EEA-20seminar-20Fall-202007-20Turner.pdf> (02/12/2007)
- European Parliament (EP), (2010), *Final Report, on Trade and Economic Relations with Turkey*, 2009/2200 (INI), 23 August, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?language=EN&reference=A7-0238/2010> (10/11/2010)
- European Council (1993), *Conclusion of Presidency European Council in Copenhagen*, 21-22 June, http://www.europarl.europa.eu/enlargement/ec/pdf/cop_en.pdf (05/08/2010)
- Flam, H. (2003), "Turkey and the EU: Politics and Economics of Accession", *CESifo Working Papers*, March, No.893, http://www.cesifo-group.de/DocCIDL/cesifo_wp893.pdf (09/10/2010)
- Gençkol, M. (2003), *Avrupa Birliği Mali İşbirliği Politikaları*, DPT Yayınları, Eylül. Ankara.

- Goldman, S. (2008), *With or Without Turkey: Turkey's Long-term Growth Potential*, Global Economics Paper No: 175, http://www.turkey-now.org/db/Docs/Global_Paper.pdf (10/15/2010)
- Harrison, G. W. vd. (1996), "Economic Implications for Turkey of a Customs Union with the European Union", *Policy Research Working Paper* No: 1599, World Bank, <http://people.stfx.ca/x2003/x2003ypc/Euro/Economy/Economic%20Implications%20for%20Turkey%20of%20a%20Customs%20Union%20with%20the%20European%20Union.pdf> (08/08/2010)
- Hazine Müsteşarlığı (HM), (2007), *Uluslararası Doğrudan Yabancı Yatırım Bülteni*, 11 December, http://www.hazine.gov.tr/stat/yabser/AylikBulten_aralik2007.pdf (17/12/2010)
- Hazine Müsteşarlığı (HM), (2010), *Foreign Direct Investment*, <http://www.hazine.gov.tr/irj/go/km/docs/documents/Treasury%20Web/Statistics/Annual/V-%20Yabancı%20Sermaye/YSGM.xls#5.3!A1> (17/12/2010)
- Hazine Müsteşarlığı (HM), (2010), *Gross External Debt of Turkey*, <http://www.hazine.gov.tr/irj/go/km/docs/documents/Treasury%20Web/Statistics/Annual/II-%20Kamu%20Borc%20Yonetimi/kamu%20borc%20yonetimi.xls#2.19!A1> (17/10/2010)
- Huges, K. (2004), *Turkey and the European Union: Just Another Enlargement?* June http://www.cdu.de/en/doc/Friends_of_Europe_Turkey.pdf (12/10/2010)
- İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV), <<<http://www.ikv.org.tr/icerik.asp?konu=haberler&baslik=M%DCZAKERE%20S%DCREC%DD%20%DDZLEME%20KARNES%DD...&id=1504>>> (28/06/2010)
- International Monetary Fund (IMF), (2009), *Global Financial Stability Report*, April, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/gfsr/2009/01/index.htm#SATablos1> (29/04/2009)
- International Monetary Fund (IMF), (2010), *World Economic Outlook (WEO) Database*, October, www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2010/02/weodata/index.aspx (8/11/2010)
- Jaffe, M. D. vd. (2009), "Mortgage Origination and Securitization in the Financial Crisis", Viral Acharya ve Matthew Richardson (Edit), *Restoring Financial Stability: How to Repair a Failed System*, John Wiley & Sons, 61-82.
- Kocaman, T. (2008), *Türkiye'de İç Göçler ve Göç Edenlerin Nitelikleri (1965-2000)*, DPT, Ankara, Nisan, <http://ekutus.dpt.gov.tr/nufus/kocamant/icgoc.pdf> (10/11/2010)
- Lejour, A. M. ve Mooiji, R.U. (2005), "Turkish Delight: Does Turkey's Accession to the EU Bring Economic Benefits?", *Kyklos*, 58 (1), 87-120.
- Özcan, S. (2008), *Avrupa Birliğinin Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkelerine Yaptığı Mali Yardımlar ve Türkiye*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Özgür, E. M. ve Yücesahin, M. (2006), "Türkiye'nin Güneydoğusunda Nüfusun Zorunlu Yerinden Oluşu: Süreçler ve Mekansal Örüntü", *Cografî Bilimler Dergisi*, 4 (2), 15-35.
- Monti, M. (2010), *A New Strategy for the Single Market*, European Commission, 9 May, http://ec.europa.eu/bepa/pdf/monti_report_final_10_05_2010_en.pdf (15/10/2010)

- Narbone, L. ve Tocci, N. (2007), “Running around in Circles? The Cyclical Relationship Between Turkey and the European Union”, *Journal of Southern Europe and the Balkans*, 9(3), 233-245.
- Roberts, J. (2004), “The Turkish Gate: Energy Transit and Security Issues”, Emarsen, M. and Aydın, S. (Edit.), *Turkey and Europe Monitor*, January 2004-February 2005, Nos.1-14, EU-Turkey Working Papers, 11, 98-113, <http://eurocapitalmarkets.org/drupal/system/files/book/1228.pdf#page=103> (15/10/2010)
- Şahin, R. (1998), *Avrupa Birliği Bütçesi-Fonları ve Türkiye'nin Tam Üyeliği*, DPT Yayınları, Ankara.
- Tanaka, N. (2010), *World Energy Outlook 2010*, Jakarta 22 November, http://www.iea.org/speech/2010/Tanaka/Jakarta_weo2010.pdf (15/12/2010)
- Tekin, A. ve Walterova, I. (2007), “Turkey’s Geopolitical Role: The Energy Angle”, *Middle East Policy*, 14(1), 84-94.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), http://report.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?adnksdb2=&report=adnks_net_goc_duzey2.RDF&p_kod=1&p_yil=2009&p_dil=1&desformat=html&ENVID=adnksdb2Env (10/12/2010)
- Dünya Bankası (DB), (2010), *World Development Indicators Database.*, 27 September, <http://siteresources.worldbank.org/DATASTATISTICS/Resources/GDS.pdf> (18/12/2010)
- Winrow, G.M. (2004), “Turkey and the East-Weat Gas Transportation Corridor”, *Turkish Studies*, 5(2) Summer, 23-42.